

נפילת פראג / נתן אלתרמן

1.

הזעזוע שפקד את העולם למראה המחץ הסובייטי המדביר את צ'כוסלובאקיה, מקורו לאו דווקא בכך שמעשה פשע זה של ברית המועצות אין לו תקדים בתולדותיה או משום שהוא קשה ומרתיע יותר ממעשים אחרים שלה. אילו נערך משפטו הכולל של הקרמלין, לא הייתה רמיסת פראג עומדת אולי כעיקרו ושיאו של כתב האישום. מטיף זה היה מוצא סעיפים מתחרים בו ולא רק בתחומי גילוייה של העריצות הסובייטית לגבי מדינות שמחוץ לגבולותיה.

ייתכן כי לפני סעיפי האישום המביאים לדין את מחץ הדיכוי הסובייטי לגבי אזרחי מדינות שמחוץ לברית-המועצות, היה עולה סעיף הדיכוי והרמיסה שמשטר זה רמס ודיכא את זכויות אזרחיו הוא, שכן לפני מיגור בודאפשט ולפני הדברת פראג נמשך זה עשרות בשנים מסע-הדיכוי המשפיל והעריץ כנגד אזרחי מסקבה. מה שהתחולל בשנות הטרור האפל של שנות השלושים, מה שהתחולל במחנות-העבדים של הצפון הרחוק, מה שהתחולל בשנות הרדיפה והפחד שאחרי המלחמה, כל אלו ובתוכם משפט הרופאים וספיחיו הנוראים, לא היו מזעזעים פחות מן המתרחש עכשיו בכיכר ואצלאב של בירת צ'כוסלובאקיה. ההבדל הוא לא בטיב הפשע ולא בממדיו, אלא בכך שהפעם אין עליו מסווה, וקולות-המחאה העולים כנגדו בעולם שוב אינם מתערבבים בוויכוחים על "מהפכה שאינה טרקלין של מחול" או בדיונים על הזיקנה שבין אמצעים למטרה ועל מידת המותר והאסור במעשים שיש לעשותם למען תכלית נעלה.

ההבדל הוא בכך שכיום, בפעם הראשונה הכל מודים כי האמצעים הולמים בהחלט את המטרה, שכן האמצעים הם דיכוי אלים ואכזרי והמטרה היא ביסוסו ושמירתו בטחוננו של שלטון עריץ, הקם לסלק כל ניצוץ של חירות ועצמאות המסכנים את קיומו.

כך נסגר המעגל. חזון המהפכה הגדול מגיע לסיומו. בברית-המועצות עוד חיים בולשביקים זקנים, ותיקי אוקטובר, שחגגו לפני שנה את יובל המהפכה. גאוותם הייתה על שהם לא החמיצו את ההתחלה. כיום הם יכולים לומר בנפשם כי הם זכו לראות גם את הסוף.

2.

המפלגות הקומוניסטיות הגדולות של אירופה, ואף שוחרי הקידמה והאור שבעולם וגם אצלנו, מגנים את מיגור פראג ללא הסתייגות. אף ברית המועצות עצמה לא התאמצה להצדיקו בנימוקים הרגילים. הפעם לא נחשפו בצמרת השלטון של פראג לא מרגלים ולא מחבלים ולא סוכני האימפריאליזם ולא שכירי הציונות והג'וינט. הסכנה שברית-המועצות קמה לעקרה מן

השורש אינה מוסווית הפעם. הכל יודעים ורואים, ואף מוסקבה אינה מכחישה, שפלישת הצבא האדום, וצבאות המדינות הסוציאליסטיות האחרות, לצ'כוסלובאקיה, באה לשם מטרה אחת מוגדרת וברורה: להחזיר את הצנזורה על העתונות. אכן, ברור שמבחינה זו הצדק עם הקרמלין. הסכנה היא באמת מוחשית ויסודית. מסתבר כי אפילו נסיון לשלב גורמים קפיטליסטיים במשק הכלכלי הצ'כוסלובאקי לא היה מעורר מה שעוררה רוח חופש-הדיבור וחופש-המחשבה שהחלה מנשבת בצ'כוסלובאקיה, שכן רוח זו היא הנוראה שבסכנות שמשטר זה ירא מפניהן. רוח זו מנוגדת למקור-חיותו, לכל כולו, ליסודי-קיומו.

אלה שקובעים כיום שבברית-המועצות נטוש מאבק בין היסודות "הדוגמאטיים" או "הביורוקראטיים" ובין שוחרי התמורות וכי החדש עתיד לנצח את הישן, אומרים דבר שהוא אולי נכון, אך אין לו קשר למתרחש כיום בפראג.

ייתכן כי רק עור-הקרנף של המוסר הפוליטי של המאה-העשרים מונע בעדנו להיזכר כי אפילו גומולקה, מן הקשים שבמסתערים כיום על פראג, טען לפני שתיים-עשרה שנה מה שטוענים כיום דובצ'ק וחבריו. לא בפראג אלא בווארשה נשמעו הדברים שקבעו כי "אין זה יכול להימשך עוד! פועלי פוזנאן לא מיחו נגד הסוציאליזם שעה שיצאו להפגין. הם מיחו נגד עיקום העקרונות היסודיים של הסוציאליזם. הנסיון המגושם להגדיר את הטראגדיה של פוזנאן כפרי תככים אימפריאליסטיים הוא נסיון נאיבי ביותר. היסוד הקובע בסוציאליזם הוא מניעת ניצולו של אדם בידי אדם. הדרכים להשגתה של מטרה זו הן שונות". נאום גומולקה.

וכך לא רק ב"אוקטובר הפולני" שלפני שתיים-עשרה שנה וכך לא רק במרידת הונגריה. כך גם בברית-המועצות עצמה, שכן אם נטוש מאבק כזה בברית הסובייטית, הרי הוא נמשך זה עשרות בשנים ואם ינצח יסוד החירות הרי יהיה המשטר הסובייטי לא משטר "מתוקן", אלא משטר אחר ושונה לחלוטין. ההבדל בין היסודות הללו אינו הבדל של מידת החירות, אלא הבדל שבין קיומה וחדלונה של חירות זו.

3.

כן, המאבק הוא מאבק ישן. אלא שמצביעים עליו כיום כעל פרי הנסיבות, שוכחים כי הוא נטוש, למעשה, מימיו הראשונים של המשטר הסובייטי.

בשנת 1918 נסגרו בפקודת השלטון הסובייטי כל עיתוני הפועלים של מפלגות האופוזיציה ובאותה שנה עצמה כתבה רוזה לוכסמבורג: "החירות, שעה שהיא נחלתם של תומכי הממשלה בלבד, או נחלתם של חברי מפלגה אחת -- אינה חירות כלל. החירות פירושה תמיד חירותו של הזולת לחשוב אחרת. -- הכל תלוי בסימן היסודי הזה. - בלי בחירות כלכליות, בלי חירות בלתי מוגבלת של העיתונות, ניטלת נשמתם של מוסדות הציבור. - עילית נבחרת של עובדים מתבקשת מדי פעם לאסיפות שבהן היא מקבלת במחאות-כפיים את נאומי המנהיגים ומאשרת את ההחלטות. - תנאים כאלה חייבים בהכרח להביא לידי ברוטאליזאציה של החיים הציבוריים, לידי רציחות והוצאות להורג של בני ערובה וכדומה".

המאבק אינו חדש, איפוא, ואף הסימנים אינם חדשים. בשנת 1920 ביקר ברטראנד ראסל בברית-המועצות ומה שהוא השכיל להבין אז לא ראו שוחרי קידמה ודורשי טוב. סאלוניים אפילו בימי שנות הטרור של משפטי הדמים, שלא היו

דוגמתם בתולדות אדם. הוא כתב אז ספרון דקו שבו הוא אומר כי "אם משטר כלכלי צודק יותר כרוך בכליאתה של הרוח האנושית ומניעתה ממחקר חפשי וחבישתה בתוך כלא אינטלקטואלי של ימי-הביניים, הריני רואה את המחיר רב מדי". הוא מוסיף וקובע כי בטעות מניחים הבולשביקים "שאינן עבדות אלא כלכלית", והוא מנבא כי "המחיר שהאנושות תצטרך לשלם כדי להגשים את הבולשביזם בשיטות הבולשביסטיות הוא נורא מדי, ואחרי שישולם המחיר, אינני מאמין כי התוצאה תהייה זו שהבולשביקים מכריזים עליה".

4.

משטר זה של עריצות היה איתן מכל ממלכות-דיכוי שבעולם. מדוע? מפני שהוא ידע להקים חומת מגן של שוחרי טוב ודוגלי דרור בעולם כולו. תשואות ושבועות-אמונים של שוחרי קידמה עולמיים החרישו את שוועת הכלואים. החומות שחיפו על הכנות מחץ-מלחמה, כמו זו שניחתה כיום על פראג, היו חומות של אחוות-עמים. משום שיתוקה של דעת-הקהל בעולם כולו, הירשה לעצמו משטר זה לנקוט שיטות שמשטרת הצאר לא ראתה בחלומה. במשטר כזה לא יכלה שום התמרדות להצליח אלא שעה שהיא באה מלמעלה, מתוך השלטון עצמו. לולא הוועידה העשרים ולולא נאומי של ברושצ'וב, היינו שומעים כיום אף לגבי הפלישה לפראג מה ששמענו בעת משפט הרופאים, גם מפי שוחרי קידמה שבינינו כאן, ש"המשטר הסוציאליסטי רשאי להתגונן מפני מחבלים מבית".

5.

המרי הצ'כוסלובאקי היה שעתן הגדולה של הספרות והעתונות החפשית. הללו היו לא רק נס המרד. הם היו המרד עצמו, הם היו מוצאו ותכליתו גם יחד. למען עתונות חפשית השתטחו צעירי פראג אל מול הטאנקים הסובייטיים. את שכרון טעמו של חופש זה, את גודל הזכות לחוש אותו וליהנות ממנו, שמענו כאן שעה שבקול-ישראל נשמע קולה של אותה אשה אלמונית (מזכירת איגוד-הסופרים של פראג), שהראדיו שלנו התקשר אתה בטלפון, בימי התקווה והתרוממות-הרוח בצ'כוסלובאקיה, קול צוחק מרוב אושר, משמחה, מתחושת טעמה של חירות, מתחושת הזכות הגדולה לחשוב ולדבר בלי פחד...

עתונות חפשית... אם אנו נוטים לשכוח לפעמים מהו נכס זה, הרינו נזכרים, לנוכח כל אלה, מה גדולה הזכות להחזיק בו ומה רבה החובה לשמרו ראוי לשמו וליעודו. לשמור את כוחו מן היוהרה ואת חירותו מן ההתפרקות, לנצור אותו מלהיות שוט-לנפנף-בו, או קרדום לחפור בו, או מצנפת ליצנים לשחק בה. לא להניח לעובש ולהיסח הדעת לגוון אותו. באחת – לנהוג בו כבוד.

